

# CONSECINȚELE TRUNCHIERII BUCOVINEI ȘI REPATRIERII GERMANILOR BUCOVINENI

Constantin Ungureanu

Până în anul 1940 Bucovina a continuat să fie o provincie multietnică și multiconfesională. Diferite etnii din Bucovina conlocuiau într-o toleranță și înțelegere etnică, confesională și socială. Limba germană încă mai servea ca limbă de comunicare, mai ales pentru locuitorii Cernăuților și a altor orașe din Bucovina. Conform recensământului oficial din anul 1930, atunci trăiau în Bucovina 853.009 locuitori, dintre care 379.691 (44,5%) români, 236.130 (27,7%) ucraineni, 92.492 evrei, 75.533 germani, 30.580 polonezi, 12.437 huțuli, 11.891 maghiari, 7.948 ruși etc. În același timp 350.901 (41,1%) de locuitori considerau româna drept limbă maternă, 280.651 (32,9%) – ucraineana, 93.812 – germana, 74.288 – idiș, 28.411 – poloneza, 11.800 – maghiara, 11.236 – rusa etc<sup>1</sup>.

Evenimentele dramatice din vara anului 1940 au întrerupt brusc viața pașnică a locuitorilor Bucovinei. La 26 iunie 1940 Uniunea Sovietică a cerut de la România în mod ultimativ cedarea Basarabiei și a nordului Bucovinei cu capitala sa Cernăuți. România a fost nevoită să evacueze teritoriile revendicate și să le cedeze Uniunii Sovietice. În decurs de șase zile (28 iunie – 3 iulie 1940) România a cedat Uniunii Sovietice 50.762 km<sup>2</sup> (inclusiv 6.262 km<sup>2</sup> în Bucovina) cu o populație de cca. 3.776.000 de locuitori<sup>2</sup>.

Odată cu intrarea armatei sovietice în Basarabia și nordul Bucovinei situația s-a modificat brusc. Zeci de mii de locuitori au avut câteva ore la dispoziție pentru a putea să se refugieze. Până la 3 iulie 1940 locuitorii au putut să se refugieze prin toate punctele de legătură, existente între județele României și cele două provincii cedate. După 4 iulie au fost fixate ca puncte de trecere doar localitățile Băhrinești, Ungheni, Reni și Ismail. În timpul evacuării acestui teritoriu armata română, împreună cu trupele de jandarmi și poliție, au pierdut 33.232 de ofițeri, subofițeri și trupă, în majoritate dispăruți și prizonieri<sup>3</sup>. Prin ocuparea Basarabiei și nordului Bucovinei Uniunea Sovietică a acaparat imense resurse economice și financiare. Pierderile avuției publice din nordul Bucovinei s-au ridicat la 31.720.000.000 lei<sup>4</sup>. În teritoriile ocupate au rămas arhivele autorităților de stat, cele mai importante fiind cele de la Chișinău și Cernăuți.

O parte din populația ucraineană și majoritatea evreilor au întâmpinat cu simpatie armata sovietică, punându-și speranța într-o îmbunătățire a situației lor. În același timp intelectualii ucraineni înțelegeau, că regimul sovietic în nici un caz nu va veni într-o întâmpinarea aspirațiilor lor naționale. De aceasta mulți reprezentanți ai intelectualității ucrainene au încercat să părăsească nordul Bucovinei. Astfel, deja la sfârșitul lunii iunie s-au refugiat în România așa activiști ai mișcării ucrainene ca V.Zalojietkii, I.Serbeniuk, O.Zibacinskii, D.Kwitkowskii ș.a.<sup>5</sup>.

De asemenea speranțele evreilor într-o viață mai bună au fost repede spulberate. Autoritățile sovietice au desființat toate instituțiile comunitare ale evreilor și au interzis toate organizațiile evreiești. În timpul ocupării nordului Bucovinei în mai multe sate din sudul provinciei s-au produs neînțelegeri și ciocniri dintre țărani români și evreii locali. În consecință, circa 2.800 de evrei din zona Rădăuțului s-au decis, la începutul lunii iulie 1940, să emigreze în Uniunea Sovietică<sup>6</sup>.

Cel mai puternic a fost însă afectată populația românească. După ocuparea Basarabiei și nordului Bucovinei mulți români au încercat să traverseze clandestin noua linie de demarcație. Unii au fost arestați de grănicerii sovietici și persecutați, alții au reușit totuși să ajungă în România.

Prin comisia mixtă de la Odesa, partea română a încercat obținerea unei modificări a frontierei în Bucovina. La 4 iulie 1940 generalul A.Aldea a intervenit cu propunerea, ca în Bucovina noua frontieră să fie trasată pe valea Siretului până la Carapciu, apoi 2 km sud de Hliboca și mai departe pe vechea frontieră a Moldovei, astfel că ținutul Herța să rămână la România<sup>7</sup>. Această propunere a delegației române a fost respinsă de partea sovietică. În timpul delimitării frontierei în Bucovina, România a reușit să păstreze numai satele Climăuți, Orofteana de Sus, Baranca și Fundul Herței<sup>8</sup>. De asemenea unele sate precum Tereblecea, Bahrinești, Seletin, Șipot, Probotești au fost dezmembrate de noua frontieră.

Autoritățile sovietice nu s-au limitat numai la nordul Bucovinei și în toamna anului 1940 au încercat să ridice și problema sudului Bucovinei. Astfel, la 21 septembrie 1940, Molotov a înmănat ambasadorului german von Schulenburg un memoriu, prin care revendica acum și sudul Bucovinei. Iar în timpul convorbirilor germano-sovietice, care s-au deschis la 13 noiembrie 1940, Molotov i-a declarat lui Schulenburg că, în noile împrejurări, "Germania trebuie să înțeleagă cointeresarea rușilor în Bucovina de sud"<sup>9</sup>. Hitler a replicat, însă, că Germania a făcut o concesie considerabilă, admitând ocuparea nordului Bucovinei de către Uniunea Sovietică. El a mai menționat că, conform unei înțelegeri verbale, teritoriile care au aparținut Monarhiei austriece, urmau să intre în zona de influență germană<sup>10</sup>. După aceste convorbiri sovieto-germane Germania a garantat integritatea teritorială a României, în granițele de atunci, neglijând astfel pretențiile sovietice asupra sudului Bucovinei.

După 28 iunie conducerea R.A.S.S. Moldovenești și-a extins imputernicirile și asupra Basarabiei, dar în realitate totul se decidea la Moscova și Kiev. Deja la 3 iulie 1940 C.C. al P.C. (b) din Ucraina a confirmat componența comitetelor județene ale partidului comunist din Ucraina în Basarabia și nordul Bucovinei. Din totalul de 51 de persoane confirmate numai doi erau români (moldovenii T.A. Konstantinov și S.S. Zelenciuk din stânga Nistrului), dar nici unul din Basarabia sau Bucovina. La 4 iulie 1940 Prezidiul Sovietului Suprem al Ucrainei a aprobat și componența comitetelor executive din Basarabia și nordul Bucovinei, care erau organe ale puterii sovietice. Din cei 75 de funcționari numiți, numai doi erau români<sup>11</sup>. J. Grușetkii a fost numit în fruntea comitetului județean Cernăuți de partid, iar Ocetarean – în fruntea comitetului executiv Cernăuți<sup>12</sup>.

În ziarul "Pravda", organul central de presă al bolșevicilor, a fost publicat la 11 iulie 1940 un articol de fond, în care se menționa că, "teritoriul Republicii Unionale Sovietice Socialiste Moldovenești va fi de peste 50 mii km<sup>2</sup>, iar populația – de peste 3.700 mii de locuitori"<sup>13</sup>. adică atunci se prevedea unirea Basarabiei cu R.A.S.S. Moldovenească. Dar conducerea de partid de la Kiev a insistat ca județele Hotin, Ismail și Akkerman (Cetatea Albă) din Basarabia, precum și 8 din cele 14 raioane ale R.A.S.S.M. să revină Ucrainei.

Sesiunea a VII-a a Sovietului Suprem al U.R.S.S. din 2 august 1940 a decis și a aprobat constituirea R.S.S. Moldovenești și includerea nordului Bucovinei, a județelor Hotin, Ismail și Akkerman din Basarabia, precum și a 8 din cele 14 raioane ale R.A.S.S. Moldovenești în componența R.S.S. Ucrainene. Despre ținutul Herța nu s-a menționat nimic.

La această sesiune a Sovietului Suprem a fost invitată de asemenea și o delegație comună a Basarabiei și nordului Bucovinei, care a fost numită și "aleasă" de comitetele județene ale partidului comunist din Ucraina. Din partea nordului Bucovinei au participat la această sesiune "aleșii" I.Kozaciuk, L.Antonovici, P.Oleinik, N.Mihalciuk, A.Antoneak, M.Doktorovici și E.Panciuk<sup>14</sup>. adică nici un român. deși aceștia constituiau o minoritate importantă în nordul Bucovinei. De fapt această delegație comună nu a jucat nici un rol, fiindcă toate hotărârile importante referitoare la Basarabia și nordul Bucovinei fusese deja luate, iar delegații "aleși" au fost doar invitați să salute deciziile respective.

Deja la 7 august 1940, printr-un decret al prezidiului Sovietului Suprem al U.R.S.S., a fost luată hotărârea de înființare a regiunii Cernăuți, prin includerea nordului Bucovinei, a județului Hotin și a ținutului Herța. La 4 noiembrie 1940, de asemenea prezidiul Sovietului Suprem al

U.R.S.S., a stabilit noul hotar dintre R.S.S. Ucraineană și R.S.S. Moldovenească. Potrivit acestei decizii, 76 de localități din sudul județului Hotin, cu o populație de 142.949 de persoane, au fost incluse în componența R.S.S. Moldovenești<sup>15</sup>.

După aceste modificări teritoriale s-a declanșat procesul de sovietizare și comunizare a economiei. Deja la 6 iulie au fost naționalizate băncile, iar la 15 august – pământul. În nordul Bucovinei au fost naționalizate 225 de întreprinderi industriale, 294 de întreprinderi comerciale, 74 de bănci. Până la 1 septembrie 1940 au fost împărțite 71.024 ha de pământ ale marilor proprietari<sup>16</sup>.

Concomitent începea rusificarea Basarabiei și a nordului Bucovinei, au fost închise toate gimnaziile, liceele și școlile eparhiale, alfabetul latin al limbii române a fost înlocuit cu cel chirilic. În rândul populației băstinașe s-a început propagarea tezei false, că moldovenii și românii sunt două popoare diferite. Așa numita limbă "moldovenească" a fost permisă numai în școlile din ciclul primar. În teritoriile ocupate s-a instaurat un regim de teroare, care a creat o stare de încordare, suspiciune și frică, viața locuitorilor devenind insuportabilă.

Deja în primele luni de ocupație a început un aflux masiv de oameni din diferite regiuni ale U.R.S.S., care se stabileau cu traiul în locuințele și casele bucovinenilor și basarabenilor refugiați sau deportați. Universitatea din Cernăuți, deja la 13 august 1940, a devenit o instituție superioară de învățământ de tip sovietic. În locul profesorilor români refugiați au fost angajați în principal ruși și ucraineni din estul Ucrainei și din regiunile centrale ale Rusiei, care erau preocupați în principal de extinderea influenței limbilor rusă și ucraineană. În regiunea Cernăuți au fost deschise 538 de școli, dintre care 408 ucrainene, 111 în limba "moldovenească", 10 rusești și 9 cu alte limbi de instruire<sup>17</sup>.

Puterea sovietică a avut o atitudine foarte dură față de biserici. Mitropolia ortodoxă a Bucovinei a fost desființată, iar toți credincioșii ortodocși au fost subordonați ierarhic Bisericii ortodoxe ruse. Mulți preoți și credincioși au fost persecutați sau deportați, mai multe comunități religioase au fost desființate, multe biserici au fost distruse sau profanate. Devastarea și închiderea mai multor biserici a creat nemulțumiri în rândul populației. De teama unor revolte sociale, autoritățile comuniste au permis în unele lăcașuri oficierea serviciilor divine, dar aceste biserici au fost impuse la taxe foarte mari. Astfel, la Catedrala ortodoxă din Cernăuți, pentru oficierea slujbei trebuiau plătite 70.000 de ruble, la biserica Sf. Paraschiva" din Cernăuți se cerea suma de 40.000 de ruble. Și preoții au fost nevoiți să achite câte 1.500 de ruble pentru a putea sluji<sup>18</sup>. Din această cauză mulți preoți s-au refugiat, iar bisericile au fost închise. Astfel, la 1 ianuarie 1941, din 943 de biserici existente în Basarabia, funcționau doar 603, în care oficiau serviciul divin numai 376 preoți<sup>19</sup>.

În rezultatul împărțirii Bucovinei, 186 de parohii, aparținând Mitropoliei Bucovinei, în care activau 252 de preoți și diaconi, au rămas în teritoriul ocupat. După 28 iunie 1940, 106 slujitori ai bisericii s-au refugiat în România, dintre care 90 de preoți s-au refugiat în Ardeal<sup>20</sup>.

Puterea sovietică nu a manifestat încredere nici față de ucrainenii din nordul Bucovinei. Toate societățile ucrainene (inclusiv "Rus'ka Besida" și Casa Națională Ucraineană) au fost închise, partidele politice și ziarele ucrainene, inclusiv "Ceas", au fost interzise. În schimb au fost înființate noi organizații procomuniste și prosovietice, iar partidul bolșevic a devenit unicul permis să activeze.

După trei luni de stăpânire sovietică pentru etnicii germani din aceste teritorii numai exista nici o îndoială, că nu au o alternativă mai bună decât să se repatrieze în patria lor istorică. În deosebi, generația tânără, opta pentru o repatriere organizată în Germania. De asemenea mulți români și ucraineni s-au hotărât să se repatrieze. Problemele economice, precum și frica față de teroarea comunistă, au jucat un rol decisiv în luarea acestor hotărâri.

Tratativele sovieto-germane cu privire la strămutarea nemților din Basarabia și nordul Bucovinei au început la Moscova încă la 22 iunie și s-au încheiat la 5 septembrie 1940. La Cernăuți lucrările pregătitoare de repatriere au fost conduse de Grupul etnic german din Bucovina în frunte cu Franz Lahmer și Erich Prokopowitsch. Comisia germană de repatriere și-a început activitatea la Cernăuți la 15 septembrie 1940 și a fost condusă de (Obersturmbannführer SS) Müller, de profesorul

Herbert Mayer ca locțiitor și de Dr. Rudolf Wagner, care era conducătorul statului major și împuternicitul în negocierile cu partea sovietică. O comisie de repatriere a activat și la Tereblecea. Primii 1000 de repatriați au plecat spre Germania la 17 septembrie, iar peste două luni, la 17 noiembrie, ultimul transport cu germani bucovineni a plecat din Cernăuți. Timp de două luni, pe această cale au părăsit nordul Bucovinei 43.641 de persoane<sup>21</sup>. Din Tereblecea s-au repatriat 263 de familii de germani.

Pentru mulți români bucovineni, dar și locuitori de alte etnii, s-a ivit o nouă șansă ca prin intermediul acestei comisii să poată părăsi acest teritoriu. Astfel, pe această cale, au reușit să se salveze de teroarea stalinistă mulți intelectuali români, printre care Traian Cantemir, cercetător și membru al Institutului de Literatură din Cernăuți, germanistul Laurenție Tomoiogă, compozitorul Alexandru Zavulovici, pedagogul Leonida Bodnareșcu, fostul director al Fondului ortodox român din Bucovina Ioan Bilețchi ș.a.<sup>22</sup>. La sfârșitul lunii noiembrie 1940 erau în Germania cca. 3.000 de refugiați români<sup>23</sup>. Mulți din acești refugiați s-au întors ulterior în România. Numai în iunie 1941 au revenit în nordul Moldovei mai mult de 1000 de refugiați din Germania. Potrivit unor date oficiale, până în anul 1943, s-au întors din Germania 8.217 persoane<sup>24</sup>. Unii români însă, precum de exemplu Eugen Păunel, fostul director al Bibliotecii Universității din Cernăuți, au rămas mai departe în Germania.

Cu ajutorul Comisiei germane de repatriere au părăsit nordul Bucovinei și cca. 4.000 de ucraineni<sup>25</sup>. De asemenea, o parte din polonezii cernăuțeni, care se aflau în legături de rubedenie cu familiile germane, au plecat, împreună cu acestea, în toamna anului 1940 din capitala Bucovinei. Potrivit unui recensământ, realizat de autoritățile române în august 1941, în Cernăuți au fost consemnați doar 3.523 de persoane de etnie poloneză<sup>26</sup>.

După ce armata sovietică a ocupat nordul Bucovinei, germanii din partea sudică a provinciei au fost izolați de orașul Cernăuți, care o perioadă îndelungată fusese principalul centru cultural, economic și politic pentru toți germanii bucovinei. Odată cu divizarea Bucovinei toate legăturile acestea au fost subit întrerupte și distruse. De aceasta, deși situația social-economică și politică din partea de sud a Bucovinei era cu mult mai bună decât în nordul provinciei, de asemenea germanii din sudul teritoriului s-au decis să se repatrieze în Germania. Atunci exista doar o singură posibilitate reală de unire a celor două părți separate prin repatrierea tuturor germanilor bucovinei în patria lor istorică.

La 22 octombrie 1940, după două săptămâni de tratative între guvernele Germaniei și României, s-a decis repatrierea etnicilor germani din sudul Bucovinei și din Dobrogea în Germania. Din partea sudică au fost repatriați în Germania în total 52.129 de persoane<sup>27</sup>. Numai din județul Câmpulung s-au repatriat 21.847 germani, un număr de 1.017 preferând să împartă în continuare soarta cu românii bucovineni<sup>28</sup>. Bunurile rămase în urma lor denotă o situație economică destul de favorabilă: 3.994 gospodării, 4.608 ha terenuri de cultură și pășunat, 838 ha de pădure, 2.926 bovine, 635 cai, 1.210 porci, 940 oi și capre, 1.602 stupi de albine, 6.450 kg grâu, 32.815 kg secară, 550 kg orez, 30.210 kg ovăz, 13.579 kg porumb, 1.585.948 kg cartofi, 38.660 kg sfeclă, 3.571.470 kg fân, 190.750 kg paie<sup>29</sup>.

În total, în toamna anului 1940, au fost repatriați din nordul și sudul Bucovinei 95.770 de persoane, cu 20.237 mai multe decât au fost înregistrați germani în Bucovina la recensământul din 1930<sup>30</sup> și cu cca. 14.000 persoane mai multe față de conscripția din 1939, realizată de consiliul național german cu scopul evaluării numărului etnicilor germani din Bucovina<sup>31</sup>. Totuși încă 3.446 de germani din nordul Bucovinei au rămas în teritoriul ocupat de sovietici<sup>32</sup>. Din sudul Bucovinei nu au fost repatriați 3.734 de germani, care au preferat să rămână în vechea patrie<sup>33</sup>, adică cu numai cca. 300 persoane mai multe decât în partea nordică a Bucovinei.

În primăvara anului 1941 au fost repatriați în Ungaria și 2.855 familii (cca. 13.500 persoane) de maghiari din cele cinci colonii din sudul Bucovinei<sup>34</sup>. În toamna anului 1940 a avut loc

și repatrierea<sup>3</sup> germanilor din sudul Basarabiei. În ianuarie 1940 lăcuiau în Basarabia 92.758 de germani, iar în anul 1941 mai rămăsese doar 2.058 de germani<sup>35</sup>.

Concomitent avea loc repatrierea sau refugierea în principal a românilor din Basarabia și nordul Bucovinei. În iulie 1940, Ministerul de Interne al României a decis ca refugiații din nordul Bucovinei și din județul Hotin să fie repartizați în județul Neamț, pentru a organiza mai bine evacuarea. În localul Palatului Administrativ din Cernăuți (fosta Rezidență regală) s-a instalat o comisie sovietică pentru înscrierea celor ce doreau să plece în România. Dar din cei peste 6.000 de bucovineni, ce și-au exprimat dorința să se repatrieze, au plecat doar trei transporturi cu câte 100-150 de persoane<sup>36</sup>. Pe data de 3 august 1940 generalul Kozlov i-a comunicat reprezentantului guvernului român că s-a acceptat evacuarea a 450 de persoane, care erau membri ai familiilor de diferiți funcționari din nordul Bucovinei.

La 19 octombrie generalul Kozlov a afirmat în cadrul comisiei de la Odesa că evacuarea supușilor români din Basarabia și din nordul Bucovinei s-a terminat la 27 septembrie, fiind evacuate în total 13.750 de persoane<sup>37</sup>, în loc de 9.735. Ministerul de Interne și Marele Stat Major al României, prin comunicatul din 25 octombrie, a informat delegația română de la Odesa că, în perioada 3 iulie – 15 octombrie 1940, au intrat oficial în România numai 8.417 persoane<sup>38</sup>. Pe 26 octombrie 1940, generalul Aldea comunica reprezentanților Moscovei că, până la sfârșitul lui septembrie, s-au repatriat 8.402 persoane (inclusiv 1.642 prin Bahrinești)<sup>39</sup>. În România se repatriau nu numai români, dar și reprezentanți ai altor etnii. Astfel, la 25 septembrie 1940, au trecut în România prin punctul Dornești 215 persoane, dintre care 150 români, 21 ucraineni, 15 polonezi, 15 germani, 7 evrei și 7 de alte naționalități<sup>40</sup>.

La 9 octombrie 1940, delegația română a remis reprezentanților guvernului U.R.S.S. noi cereri de repatriere a 10.854 persoane, iar Crucea Roșie Română a adresat 2.562 cereri de repatriere<sup>41</sup>. Deși delegația sovietică a promis că va soluționa aceste cereri, în realitate nu s-au efectuat repatrierile promise, ci din contra au fost desființate comisiile de repatriere de la Cernăuți și Ungheni. Comisia de repatriere de la Cernăuți și-a suspendat activitatea la 28 septembrie, deși peste 15.000 de persoane s-au înscris să plece în România.

Guvernul U.R.S.S. nu a oferit locuitorilor din Basarabia și nordul Bucovinei posibilitatea de a opta pentru cetățenia sovietică sau pentru repatrierea în România. Totodată, autoritățile centrale și locale sovietice împiedicau pe cei dornici de a se repatria. Astfel, câteva sute de români din Mahala și Ostrița s-au înscris pentru repatriere în toamna anului 1940, dar nu li se permitea să plece, în timp ce delegația sovietică declara că transporturile de repatriați au încetat, fiindcă românii refuză să se întoarcă în România. Partea română a încercat să intervină pe lângă autoritățile sovietice cu propunerea de a înființa la Cernăuți și Chișinău câte un comisariat român, care să se ocupe cu problemele repatrierilor. Dar, la 2 decembrie 1940, autoritățile române au fost înștiințate că, sovieticii se retrag din cadrul Comisiei de la Odesa, iar la 12 decembrie s-a comunicat că frontiera comună este închisă pentru cei care se repatriază.

În total, până la 4 decembrie 1940, au fost înregistrați în toată România 220.501 basarabeni și bucovineni evacuați, inclusiv peste 80.000 de țărani<sup>42</sup>. Plasarea refugiaților în sudul Bucovinei s-a făcut mai ales pe proprietățile rămase în urma repatrierii germanilor. Aici s-au așezat nu numai refugiați din teritoriile ocupate de U.R.S.S., dar și din nordul Transilvaniei și din sudul Dobrogei. În timp ce refugiații din Ardeal și Cadrilater au fost așezați compact în fostele colonii germane, cei din Basarabia și nordul Bucovinei au fost repartizați relativ uniform în teritoriu sau concentrați în capitalele de județ. După informațiile oficiale, la sfârșitul lunii ianuarie 1941, în județul Suceava se aflau 2.233 refugiați, din care 1.464 proveneau din provinciile ocupate de U.R.S.S.<sup>43</sup>. La mijlocul lunii mai 1941, în județul Câmpulung se găseau 1.193 refugiați, inclusiv 589 din Transilvania, 512 din nordul Bucovinei, 92 din Basarabia<sup>44</sup>. În județul Rădăuți numărul de refugiați a crescut la 3.939 persoane către sfârșitul lunii aprilie 1941, dintre care 2.985 erau bucovineni<sup>45</sup>.

Din teritoriile anexate la U.R.S.S. au sosit 4.888 de învățători și profesori, dintre care 1.336 (1.202 învățători și 134 profesori) erau din nordul Bucovinei<sup>46</sup>. Profesori de elită culturală bucovineană ca Constantin Loghin, Emil Goraș, Alexandru Bocanețu, Nicolae Grămadă, N. Tcaciuc-Albu și mulți alții au fost nevoiți să accepte locuri de muncă în alte regiuni ale țării. Mai mulți profesori, precum Teodor Balan, Al. Procopovici, Romulus Cădea, Ipolit Tarnavski și s-au stabilit temporal la Sibiu<sup>47</sup>. În anul școlar 1940 / 1941 au fost înregistrați în întreaga țară 11.586 elevi și 2.186 studenți refugiați<sup>48</sup>.

Concomitent cu repatrierea cetățenilor români din Basarabia și nordul Bucovinei avea loc și un proces invers de plecare a locuitorilor din România în acest teritoriu. Numai în perioada iulie – octombrie 1940 au trecut în Basarabia și nordul Bucovinei 165.089 persoane<sup>49</sup>. Majoritatea acestora erau evrei săraci, reprezentanți ai minorităților, dar și români, care își aveau familiile dincolo de linia de demarcație. Din Rădăuți, de exemplu, s-au repatriat în U.R.S.S. 1.394 persoane, dintre care 24 ucraineni, 7 ruși, 2 polonezi, 3 români, iar restul evrei<sup>50</sup>.

La 12 ianuarie 1941, autoritățile sovietice au organizat alegeri pentru Sovietul Suprem al U.R.S.S., precum și pentru conducerea R.S.S. Ucraineană și R.S.S. Moldovenească. În regiunea Cernăuți "au fost aleși" deputați generalii Jukov și Galanin, primul secretar al partidului Grușetkii și alți funcționari sovietici<sup>51</sup>. De asemenea, la începutul anului 1941, a început colectivizarea agriculturii. În primăvara anului 1941 în regiunea Cernăuți activau deja 62 kolhozuri, care cuprindeau 4.476 gospodării cu o suprafață de 15.379 ha<sup>52</sup>.

În februarie 1941 a intervenit un anumit dezgheț în relațiile economice româno-sovietice, ceea ce a permis reluarea negocierilor privind problemele repatrierilor. Guvernul sovietic era dispus să rezolve în mod definitiv problema repatrierilor, acceptând să fie înscrise numai persoanele, care ar justifica calitatea de funcționar, militar sau legături de rubedenie directe cu România. Astfel, la 15 februarie 1941, la sediul miliției din Cernăuți, și-a reluat lucrările comisia de repatriere. Această veste s-a răspândit foarte repede mai ales în satele de pe valea Siretului, iar un număr mare de români s-au prezentat la autoritățile raionului Hliboca cu cereri de repatriere. Situația incertă a acestor români a creat o stare explozivă, care a atins apogeul la sfârșitul lunii martie.

Prima confruntare dintre românii bucovineni și armata sovietică s-a produs la 6 februarie 1941. Atunci, cca. 150 persoane<sup>53</sup> (după alte informații – aproximativ 400)<sup>54</sup> din satele din stânga Prutului, Mahala, Buda, Cotul Ostriței și Boian, au încercat să treacă granița în apropiere de satul Lunca. Acolo, însă, la cca. 600 metri de linia de demarcație, în lunca Prutului, au fost întâmpinați cu focuri de mitralieră de grănicerii sovietici și doar 56 dintre ei au reușit să se salveze<sup>55</sup>. 44 de participanți la această acțiune au fost arestați, dintre care 12 au fost condamnați la moarte, iar ceilalți 32 – la 10 ani de închisoare<sup>56</sup>.

Cea mai mare tragedie s-a produs, însă, la 1 aprilie 1941, când aproximativ 2.000 de locuitori din satele de pe valea Siretului au încercat să se refugieze în România. Ei însă au fost opriți de grănicerii sovietici în apropiere de satul Fântâna Albă, unde cca. 200 de oameni au fost împușcați, mulți au fost răniți sau, mai târziu, arestați și represali<sup>57</sup>. De asemenea la 1 aprilie, în jurul orei 19, un grup de circa 100 de locuitori ai satelor Carapciu, Iordănești și Prisăcăreni au fost atacați lângă graniță, 24 dintre aceștia fiind uciși, iar alți 43 răniți<sup>58</sup>.

După aceste evenimente tragice situația din nordul Bucovinei a devenit și mai grea, iar repatrierea sau refugierea în România a devenit practic imposibilă. Totodată, și autoritățile române au luat măsuri pentru limitarea imigrărilor din teritoriile ocupate. Astfel, în perioada martie – iunie 1941, au fost repatriate doar cca. 1.000 persoane<sup>59</sup>.

Pentru locuitorii din Basarabia și nordul Bucovinei data de 13 iunie 1941 a rămas în memorie ca cea mai tragică zi din primul an de stăpânire sovietică. În acea noapte, numai din regiunea Cernăuți, cca. 13.000 de bărbați, femei și copii, majoritatea români, dar și mulți ucraineni, polonezi și evrei, au fost scoși din case, din localitățile natale, și deportați în Siberia și Kazahstan. Mulți din acești bucovineni deportați au murit de foame și frig și nu au mai revenit în locurile natale.

La puțin timp după izbucnirea războiului, în noaptea de 23 iunie 1941, cca. 3.000 intelectuali și personalități de frunte din Cernăuți, majoritatea din ei evrei, au fost ridicați și deportați în Siberia. Printre aceștia erau și foștii conducători ai comunității evreiești Karl Guthertz, Marcus Mănczer și Elias Enis, precum și liderii mișcării sioniste Th. Weisselberg, Max Diamant, Benedikt Kassvan, Solomon Kassvan, Moses Greenberg și Karl Klüger<sup>60</sup>.

După exact un an de la cedarea Basarabiei, nordului Bucovinei și ținutului Hertza, România a intrat în război de partea Germaniei naziste, pentru a elibera teritoriile pierdute. În Bucovina armata română a trecut la ofensivă pe 2 iulie, pe 3 iulie a eliberat Storoiinețul, iar la 5 iulie a intrat în capitala Bucovinei. Concomitent, la 4 iulie a fost eliberat târgul Hertza, iar după lupte dârze, armata română a intrat la 8 iulie în orașul Hotin. În timpul ofensivei în nordul Bucovinei armata română a pierdut 871 de militari (morți, răniți și dispăruți)<sup>61</sup>. În cele 35 de zile de lupte, desfășurate în Basarabia și nordul Bucovinei, armata română a angajat peste 450.000 militari, pierderile fiind de 24.396 de oameni, dintre care 5.011 morți, 14.898 răniți și 4.487 dispăruți<sup>62</sup>.

În Cernăuți au fost distruse în întregime uzinele de apă, electrice și abatorul comunal, au fost parțial distruse 23 de școli primare și grav avariate Teatrul Național, Conservatorul, Muzeul Zoologic, Biblioteca Universitară, magazinele și bisericile au fost devastate. Totuși, Cernăuțul a avut o soartă mai bună decât Chișinăul, unde majoritatea clădirilor din centrul orașului au fost distruse.

După eliberarea Basarabiei și nordului Bucovinei s-a decis ca aceste două provincii să constituie două unități administrative autonome, conduse direct de conducătorii statului prin reprezentanți personali. În guvernământul Bucovinei au intrat cele 5 județe din Bucovina (Câmpulung, Suceava, Rădăuți, Storoiineț și Cernăuți), județul Hotin din nordul Basarabiei, iar din octombrie 1941 – și județul Dorohoi. Prin deciziile din 15 iulie și 25 iulie 1941, generalul Ion Antonescu a numit împuterniciii săi pentru aceste două provincii. Pentru Basarabia a fost numit generalul Constantin Voiculescu, iar pentru Bucovina – locotenent-colonelul Alexandru Rîșoșeanu, înlocuit la scurt timp de generalul Corneliu Calotescu.

Populația românească din aceste teritorii a primit cu încredere și speranță administrația civilă și militară românească. Minoritățile naționale, însă, au primit cu rezervă și răceală noua stare de lucruri. În special ucrainenii au desfășurat încă de la început o intensă activitate iredentistă. Ei doreau o Ucraină liberă, la care să fie alipite și teritoriile locuite de ei în nordul Bucovinei și în nordul și sudul Basarabiei. O parte din populația ucraineană a sabotat în timpul războiului măsurile și hotărârile luate de autoritățile române, în deosebi tinerii refuzau să se înroleze în armata română.

Cel mai puternic, însă, au fost afectați evreii din aceste două provincii. Deja în vara anului 1941 au fost emise mai multe decrete lege, prin care s-au expropriat proprietățile evreiești din domeniul rural, urban și comercial. Prin aceste măsuri se urmărea dezrădăcinarea în aceste teritorii a urmărilor stăpânirii comuniste și instaurarea unei proprietăți și vieți economice românești.

Din iulie până în octombrie 1941 au fost uciși mai multe mii de evrei în Cernăuți și în nordul Bucovinei, dintre care 572 de evrei din localitatea Ciudei<sup>63</sup>. Deja la 3 iulie 1941 Mihai Antonescu, vicepreședintele guvernului și ministru de externe, a anunțat deportarea evreilor și a altor elemente străine din Basarabia și Bucovina în lagăre de muncă. Iar la 8 iulie generalul Ion Antonescu a ordonat ca evreii să fie strămutați peste hotarele țării. Evreii din zonele rurale și din orașe au fost adunați, în lunile iulie – august 1941, în lagăre provizorii, iar în septembrie s-a început deportarea acestora în Transnistria.

Se estimează că au fost deportați în lagărele din Transnistria între cca. 110.000 și 119.000 de evrei. După unele informații mai exacte, au fost deportați 55.867 de evrei din Basarabia, 43.768 din Bucovina și 10.368 din orașul și din județul Dorohoi<sup>64</sup>. Numai din orașul Cernăuți au fost deportați în timpul războiului în Transnistria 23.391 de evrei<sup>65</sup>. Potrivit recensământului oficial din 1942, mai locuiau atunci 101 evrei în Basarabia, 2.316 în Dorohoi și 19.375 în Bucovina, din care 16.794 la Cernăuți<sup>66</sup>.

Totuși, din România (în hotarele ei din septembrie 1940), nu a plecat nici un tren cu evrei spre lagărele de exterminare din Polonia. Deși, la o conferință de la Berlin, ținută la 26 septembrie 1942, se hotărâse felul cum vor fi transportați spre lagărele din Polonia toți evreii din România, guvernul Antonescu a refuzat să îndeplinească acest plan, iar la 13 octombrie 1942, Consiliul de Miniștri al României a hotărât să sisteze deportările de evrei. Mai multe personalități din România, printre care și Traian Popovici, primarul Cernăuțului în anii 1941-1944, au intervenit în favoarea evreilor români. Grație străduințelor primarului Traian Popovici, cca. 15.000 de evrei din Cernăuți, sub pretextul că sunt necesari economiei orașului, au fost salvați de la deportarea în Transnistria<sup>67</sup>.

Din cauza schimbărilor social-economice și politice bruște, care s-au produs în Bucovina în anii 1940-1941, s-a modificat radical și structura etno-demografică și socială a populației acestei provincii. Administrația civilă românească a efectuat în anul 1941 un recensământ administrativ și unul statistic în Basarabia și Bucovina, pentru a stabili mai exact situația din aceste două provincii, după un an de ocupație sovietică. S-a stabilit că, populația Basarabiei și nordului Bucovinei a scăzut de la 3.776.309 locuitori în 1940 la numai 3.525.008 în 1941<sup>68</sup>. Potrivit acestor informații statistice, într-un singur an populația Bucovinei s-a diminuat în felul următor:<sup>69</sup>

**Tabelul nr.1. Populația urbană și rurală din guvernământului Bucovina în anii 1940 și 1941**

| județul                  | 1940           |               |                | 1941           |               |                | diminuarea     |                |                |
|--------------------------|----------------|---------------|----------------|----------------|---------------|----------------|----------------|----------------|----------------|
|                          | rurală         | urbană        | total          | rurală         | urbană        | total          | rurală         | urbană         | total          |
| Cernăuți                 | 197021         | 122973        | 319994         | 182489         | 73628         | 256117         | -14532         | -49345         | -63877         |
| Câmpulung                | 75335          | 30963         | 106298         | 63863          | 17708         | 81571          | -11472         | -13255         | -24727         |
| Rădăuți                  | 154491         | 23977         | 178468         | 128875         | 12340         | 141215         | -25616         | -11340         | -37253         |
| Storojineț               | 168588         | 18359         | 186947         | 144460         | 10714         | 155174         | -24128         | -7645          | -31773         |
| Suceava                  | 123036         | 12792         | 135828         | 116715         | 12926         | 129641         | -6321          | +134           | -6187          |
| Hotin                    | 402867         | 28150         | 431017         | 370991         | 18273         | 389264         | -31876         | -9877          | -41753         |
| Dorohoi                  | 199385         | 48880         | 248265         | 212972         | 24608         | 237580         | +13587         | -24272         | -10685         |
| <b>Total</b>             | <b>1320723</b> | <b>286094</b> | <b>1606817</b> | <b>1220365</b> | <b>170197</b> | <b>1390562</b> | <b>-100358</b> | <b>-115897</b> | <b>-216255</b> |
|                          | 82,2%          | 17,8%         | 100%           | 87,8%          | 12,2%         | 100%           | -7,6%          | -40,5%         | -13,5%         |
| <b>Bucovina istorică</b> | <b>718471</b>  | <b>209064</b> | <b>927535</b>  | <b>636402</b>  | <b>127316</b> | <b>763718</b>  | <b>-82069</b>  | <b>-81748</b>  | <b>-163817</b> |
|                          | 77,5%          | 22,5%         | 100%           | 83,3%          | 16,7%         | 100%           | -11,4%         | -39,1%         | -17,7%         |

În această perioadă scurtă a scăzut în mod dramatic mai ales populația urbană a Bucovinei. La Cernăuți locuiau în 1941 doar 66.436 de locuitori comparativ cu 112.427 persoane în 1930<sup>70</sup>. După un an de stăpânire sovietică, de repatriere a etnicilor germani și maghiari, de deportare a evreilor, de refugiere sau deportare a unui număr mare de români, polonezi, ucraineni, Bucovina avea următoarea structură etno-demografică a populației:<sup>71</sup>

**Tabelul nr.2. Populația guvernământului Bucovina după originea etnică în anul 1941**

| Județul                  | total          | naționalitatea |               |              |              |             |              |             |             |
|--------------------------|----------------|----------------|---------------|--------------|--------------|-------------|--------------|-------------|-------------|
|                          |                | români         | ucraineni     | huțuli       | polonezi     | germani     | evrei        | ruși        | alții       |
| Cernăuți                 | 256117         | 81877          | 142592        | -            | 7049         | 1585        | 21927        | 42          | 1045        |
| Câmpulung                | 81571          | 76643          | 647           | 1092         | 1459         | 927         | 35           | 29          | 739         |
| Rădăuți                  | 141215         | 102958         | 12348         | 21333        | 1051         | 774         | 14           | 1           | 2731        |
| Storojineț               | 155174         | 58353          | 88701         | 2            | 6490         | 666         | 39           | 617         | 306         |
| Suceava                  | 129641         | 118935         | 6940          | -            | 2601         | 1008        | 3            | 18          | 136         |
| Hotin                    | 389264         | 185843         | 196117        | -            | 487          | 149         | 143          | 6324        | 201         |
| Dorohoi                  | 236580         | 231909         | -             | -            | 35           | 143         | 5389         | 7           | 97          |
| <b>Total</b>             | <b>1390562</b> | <b>856518</b>  | <b>447345</b> | <b>22432</b> | <b>19172</b> | <b>5252</b> | <b>27550</b> | <b>7038</b> | <b>5255</b> |
|                          | 100%           | 61,6%          | 32,2%         | 1,6%         | 1,4%         | 0,4%        | 2,0%         | 0,5%        | 0,4%        |
| <b>Bucovina istorică</b> | <b>763718</b>  | <b>438766</b>  | <b>251228</b> | <b>22432</b> | <b>18650</b> | <b>4960</b> | <b>22018</b> | <b>707</b>  | <b>4957</b> |
|                          | 100%           | 57,4%          | 32,9%         | 2,9%         | 2,4%         | 0,6%        | 2,9%         | 0,1%        | 0,6%        |

Administrația civilă românească a încercat să evalueze consecințele ocupației sovietice pentru populația din guvernământul Bucovinei. Potrivit rezultatelor acestor cercetări, în perioada iunie 1940 – iunie 1941 din județele, care făceau parte din guvernământul Bucovinei, au fost deportate, repesate sau au dispărut 36.129 de persoane, dintre care 14.942 din județul Hotin, 8.319 – din județul Cernăuți, 4.387 – județul Storojineț, 1.467 – județul Rădăuți, 1.996 – din județul Dorohoi (adică din satele din zona Hertei) și 5.018 persoane din orașul Cernăuți<sup>72</sup>. Numai din județul Storojineț au fost deportate, au fost repesate sau au dispărut fără urmă 2.034 persoane de naționalitate română<sup>73</sup>. Remarcăm că, aceste cifre statistice nu-i cuprind pe germanii repatriați în Germania sau pe românii, care s-au refugiat ori au fost repatriați în perioada respectivă în România.

În perioada 1940-1941 au fost afectate cel mai dramatic astfel de categorii sociale, precum negustorii, meseriașii, funcționarii, profesioniștii liberi. Aceasta se poate constata și din următorul tabel:<sup>74</sup>

**Tabelul nr.3. Raportul diferitor categorii profesionale din unele județe din guvernământul Bucovinei în anii 1930 și 1941**

| profesia                         | anul | Orașul Cernăuți |      | Județul Cernăuți |      | Județul Storojineț |      | Județul Hotin |      |
|----------------------------------|------|-----------------|------|------------------|------|--------------------|------|---------------|------|
|                                  |      | absolut         | %    | absolut          | %    | absolut            | %    | absolut       | %    |
| agricultori                      | 1930 | 8770            | 7,8  | 175687           | 57,4 | 137801             | 81,1 | 335910        | 85,6 |
|                                  | 1941 | 5982            | 9,0  | 179384           | 71,7 | 146854             | 94,1 | 353053        | 96,5 |
| industriași și meseriași         | 1930 | 36307           | 32,3 | 48508            | 15,8 | 14525              | 8,0  | 20682         | 5,3  |
|                                  | 1941 | 30596           | 46,0 | 37417            | 14,9 | 5422               | 3,5  | 7531          | 2,0  |
| negustori și creditori           | 1930 | 18442           | 16,4 | 22879            | 7,5  | 6365               | 3,7  | 15085         | 3,8  |
|                                  | 1941 | 8776            | 13,2 | 9739             | 3,9  | 1055               | 0,7  | 699           | 0,2  |
| funcționari, liber profesioniști | 1930 | 48908           | 43,5 | 59120            | 19,3 | 11203              | 7,2  | 20753         | 5,3  |
|                                  | 1941 | 21082           | 31,7 | 23712            | 9,5  | 2649               | 1,7  | 4717          | 1,3  |
| total                            | 1930 | 112427          | 100  | 306194           | 100  | 169894             | 100  | 392430        | 100  |
|                                  | 1941 | 66436           | 100  | 250252           | 100  | 155980             | 100  | 366000        | 100  |

Autoritățile române au cercetat detaliat și situația proprietăților din Bucovina. Atunci, în partea nordică a guvernământului Bucovinei, existau 16.942 de case goale și anume: 2.144 în orașul Cernăuți, 2.351 în restul județului Cernăuți, 3.665 – în județul Storojineț, 7.256 – în județul Hotin, 798 – județul Rădăuți și 728 în ținutul Hertei<sup>75</sup>. După originea etnică, 108.655 de proprietari de case erau ucraineni, 82.923 – români, 16.148 – evrei, 5.918 – germani, 3.499 – polonezi, 1.773 – ruși, 2.102 de clădiri aparțineau proprietății statului, iar 3.312 aveau alți proprietari<sup>76</sup>.

În Cernăuți, din totalul de 11.806 clădiri, 9.535 de case erau locuite și 2.271 goale<sup>77</sup>. Evreilor din Cernăuți aparțineau 4.948 de imobile, românilor – 3.604, germanilor – 2.510, ucrainenilor – 1.039, polonezilor – 636, iar restul de 203 – altor naționalități<sup>78</sup>.

În primăvara anului 1944 situația din Basarabia și nordul Bucovinei din nou s-a schimbat drastic. Din cauza ofensivei armatei sovietice România a fost nevoită să cedeze din nou cele două provincii Uniunii Sovietice. Atunci s-au retras din fața tancurilor sovietice 32.958 bucovineni și 82.580 basarabeni<sup>79</sup>. Dar majoritatea acestor refugiați, considerați drept cetățeni sovietici, au fost extrădați mai târziu autorităților sovietice, mulți fiind trimiși în lagărele din Siberia, Kazahstan și Asia Centrală. Din ținutul Herta s-au refugiat în 1944 în România (potrivit listelor sovietice) 3.218 persoane, adică eca, 10% din populația de atunci a ținutului. După război s-au întors înapoi doar 1.254 de persoane<sup>80</sup>.

După încheierea războiului autoritățile sovietice au distrus câteva localități mai mici din regiunea Cernăuți, populate de români. Astfel, locuitorii din colonia Buci de lângă Rarancea au fost strămutați în regiunile Herson și Zaporojie din sudul Ucrainei. A fost distrusă și colonia I.G.Duca de lângă satul Iurcăuți<sup>81</sup>. Satul Albovăț din preajma Storojinețului a fost distrus în scopul lărgirii unui

poligon. Au fost șterse de pe fața pământului și satele Frunza și Prisaca, care au nimerit pe frontieră. De asemenea, populația satului Ținteni din zona Herței a fost ridicată și strămutată în sudul Ucrainei, dar cei care s-au întors, au reușit să renoveze satul. O soartă dramatică a avut-o și satul Probotești de lângă Herța, care a fost dezmembrat de noua frontieră. În 1940 satul Probotești avea 2.416 locuitori, iar în 1947 – doar 780 persoane, o parte din acest sat, cca. 125-130 persoane, rămânând pe teritoriul României<sup>82</sup>.

După ce, în primăvara anului 1944, armata sovietică a recuperat din nou Cernăuți, numărul evreilor din oraș s-a mărit la cca. 30.000, dar a fost interzisă o viață organizată a comunității evreiești în forma de odinioară. După încheierea războiului mai locuiau câteva zeci de mii de evrei în nordul și sudul Bucovinei, dar, ulterior, majoritatea acestora au emigrat în Israel sau în alte țări.

În primăvara anului 1945 s-a început formarea la Cernăuți a transporturilor cu repatriați polonezi care, de bună voie sau prin constrângere, doreau să plece din Bucovina. În intervalul martie 1945 – iulie 1946 au fost aduși în Polonia 10.490 locuitori din nordul Bucovinei, inclusiv 8.140 polonezi, 2.041 evrei și 309 de alte etnii (în principal ucraineni și români)<sup>83</sup>. În 1959 mai locuiau la Cernăuți doar 1.280 polonezi, ceea ce constituia 0,8% din totalul populației orașului<sup>84</sup>.

Sfârșitul culturii germane în Cernăuți și în restul Bucovinei s-a produs la sfârșitul celui de al doilea război mondial, odată cu emigrarea majorității supraviețuitorilor evrei, vorbitori de limbă germană. Practic toți literații, precum Rose Ausländer, Paul Celan, Alfred Kittner, Immanuel Weissglas, Edith Silbermann ș.a. au preferat să emigreze decât să rămână la Cernăuți<sup>85</sup>. Odată cu dispariția elitei culturale din Cernăuți, care vorbea și scria în germană, se încheia o perioadă îndelungată de existență a factorului german în Bucovina, iar odată cu aceasta, și toleranța etnică și religioasă, precum și buna înțelegere dintre reprezentanții diferitor etnii.

## NOTE:

<sup>1</sup> *Recensământul populației României*, vol.II – Partea I, *Populația statornică în 1930 după neam și limba maternă*, p. XXXII-XXXIII, LVIII-LIX.

<sup>2</sup> *O Istorie a Românilor*, Cluj-Napoca, 1998, p. 257.

<sup>3</sup> Florin Dobrinescu, *Basarabia în anii celui de al doilea război mondial*, Iași 1995, p. 208.

<sup>4</sup> *Ibidem*, p. 210.

<sup>5</sup> A. Jukovskii, *Istoria Bukowină*, Cernivți 1993, vol. II, p. 223.

<sup>6</sup> E. Turczynski, *Die Bukowina*, în *Deutsche Geschichte im Osten Europas. Galizien*, hrsg. von Isabel Röskau-Rydel, Berlin, p. 321.

<sup>7</sup> Ion Șișcanu, *Uniunea Sovietică – România, 1940*, Chișinău 1995, p. 74.

<sup>8</sup> *Ibidem*, p. 79.

<sup>9</sup> Serghei Hacman, *Problemele Basarabiei și nordului Bucovinei în relațiile sovieto-germane (iunie 1940 – iulie 1941). Aspecte geopolitice și geostrategice*, în "Glasul Bucovinei", 4/1997, nr. 16, p. 28.

<sup>10</sup> George Ciorănescu, *Un moment din istoria Bucovinei*, în "Glasul Bucovinei", 1/1994, p. 17.

<sup>11</sup> Anatol Petrencu, *Partidul Comunist – nucleu al regimului totalitar sovietic. Basarabia (1940-1941)*, în "Destin Românesc", Chișinău – București, 2/1996, nr.10, p. 94.

<sup>12</sup> *Bukowina. Istoricii naris*, Cernivți, 1998, p. 254.

<sup>13</sup> Anatol Petrencu, *op. cit.*, p. 95.

<sup>14</sup> Florea Șapcă, *Detrunchierea Bucovinei*, în "Țara Fagilor", Cernăuți – Târgu-Mureș, nr.1, p. 17.

<sup>15</sup> *Bukowina. Istoricii naris*..., p. 256.

<sup>16</sup> *Ibidem*, p. 254-255.

<sup>17</sup> *Ibidem*, p. 257.

<sup>18</sup> C.I. Stan, Al. Gaiță, *Biserica ortodoxă română din Basarabia și Bucovina de nord în anii 1940-1941*, în "Destin Românesc", 3/1997, nr.15, p. 102.

<sup>19</sup> *Ibidem*, p. 106.

<sup>20</sup> Mihai-Aurelian Cărunțu, *Drama refugiaților bucovineni (1940-1941)*, în "Codrul Cosminului", ediție nouă, nr.3-4 (13-14), Suceava, 1997-1998, p. 161.

<sup>21</sup> Johann Leugner, *40 Jahre seit der Umsiedlung aus dem Buchenland (Bukowina)*, în "Kaindl Archiv", Heft 6, Stuttgart, 1987, p. 7.

<sup>22</sup> M.A.Cărunțu, *Calvarul repatrierilor din nordul Bucovinei (iulie 1940 – iunie 1941)*, în "Glasul Bucovinei", Cernăuți – București, 4/1999, nr.24, p. 59.

<sup>23</sup> *Ibidem*, p. 59.

<sup>24</sup> *Ibidem*, p. 59.

<sup>25</sup> V.F. Horodnițkii, M.V. Sagainii, *Represivni akții radeanskoi vladi na teritorii Cernivetskoi oblasti v 1940 – 1941 rokah*, în *Pitaneia istorii Ukraini. Sbirnik naukovih statei*, Cernivți, 1997, p. 219.

<sup>26</sup> K. Feleszko, *Die Polen in Czernowitz*, în *Czernowitz. Die Geschichte einer ungewöhnlichen Stadt*, hrsg. von H.Heppner, Köln – Weimar – Wien, 2000, p. 142.

<sup>27</sup> *40 Jahre seit der Umsiedlung...*, p. 7.

<sup>28</sup> M.A.Cărunțu, *Drama refugiaților...*, p. 156 (din A.N.S., fond Prefectura jud. Câmpulung, dosar 10/1941, f.23.).

<sup>29</sup> *Ibidem*, p. 156 (din A.N.S., loc.cit., d.10/1941, f.23.).

<sup>30</sup> J.A.Stupp, *Laudatio auf Dr. Rudolf Wagner*, în "Kaindl Archiv", Heft 32, Augsburg 1997, p. 203.

<sup>31</sup> *40 Jahre seit der Umsiedlung...*, p. 8.

<sup>32</sup> *Ibidem*, p. 8.

<sup>33</sup> *Ibidem*, p. 9.

<sup>34</sup> Bela Ronai, *Die Widerspiegelung interethnischer Verbindungen in der Personennamen der bukowinischer Szekler*, în *O Bukowinie. Razem czy oddzielnie?*, Warszawa, 2000, p. 248.

<sup>35</sup> Veaceslav Stăvilă, *De la Basarabia românească la Basarabia sovietică 1939-1945*, Chișinău, 2000, p. 128.

<sup>36</sup> M.A.Cărunțu, *Calvarul repatrierilor...*, p. 53.

<sup>37</sup> Ion Șișcanu, *Uniunea Sovietică – România...*, p. 58.

<sup>38</sup> *Ibidem*, p. 59.

<sup>39</sup> M.A.Cărunțu, *Calvarul repatrierilor...*, p. 56.

<sup>40</sup> *Ibidem*, p. 57.

<sup>41</sup> Ion Șișcanu, *op.cit.*, p. 59.

<sup>42</sup> M.A.Cărunțu, *Drama refugiaților...*, p. 161.

<sup>43</sup> *Ibidem*, p. 158 (din A.N.S., fond Prefectura jud. Suceava, d. 61/1940, f.2-3.).

<sup>44</sup> *Ibidem*, p. 158 (din A.N.S., fond Prefectura jud. Câmpulung, d. 88/1940, f.173.).

<sup>45</sup> *Ibidem*, p. 158 (din A.N.S., fond Prefectura jud. Rădăuți, d. 47/1940, f.170.).

<sup>46</sup> *Ibidem*, p. 160.

<sup>47</sup> *Ibidem*, p. 160.

<sup>48</sup> *Ibidem*, p. 162.

<sup>49</sup> M.A.Cărunțu, *Calvarul repatrierilor...*, p. 57.

<sup>50</sup> *Ibidem*, p. 57.

<sup>51</sup> *Bukowina. Istoricii naris...*, p. 257.

<sup>52</sup> *Ibidem*, p. 257.

<sup>53</sup> V.F. Horodnițkii, M.V. Sagainii, *Represivni akții...*, p. 220.

<sup>54</sup> M.A.Cărunțu, *Vremuri de bejenie*, în "Țara Fagilor", 1993, p. 81.

<sup>55</sup> *Ibidem*, p. 81.

<sup>56</sup> V.F. Horodnițkii, M.V. Sagainii, *Represivni akții...*, p. 221.

<sup>57</sup> *Ibidem*, p. 221.

<sup>58</sup> *Ibidem*, p. 221.

<sup>59</sup> M.A.Cărunțu, *Calvarul repatrierilor...*, p. 60.

<sup>60</sup> David Schaary, *Die jüdische Gemeinde von Czernowitz*, în *Czernowitz. Die Geschichte...*, p. 126.

<sup>61</sup> *Eliberarea Basarabiei și a nordului Bucovinei. 22 iunie – 26 iulie 1941*, București, 1999, p. 224.

<sup>62</sup> *O Istorie a Românilor...*, p. 273.

<sup>63</sup> David Schaary, *Die Juden der Bukowina*, în "Kaindl Archiv", Heft 23, 1995, p. 160.

<sup>64</sup> *O Istorie a Românilor*..., p. 282.

<sup>65</sup> David Schaary, *Die jüdische Gemeinde*..., p. 126.

<sup>66</sup> *O Istorie a Românilor*..., p. 282.

<sup>67</sup> David Schaary, *Die Juden der Bukowina*..., 160.

<sup>68</sup> *Eliberarea Basarabiei și a nordului Bucovinei*..., p. 338.

<sup>69</sup> Arh.S.R.C., fond P-307, inv.I, dosar 4099, f.96.

<sup>70</sup> *Ibidem*, dosar 3554, f.29-32.

<sup>71</sup> *Ibidem*, dosar 4099, f.95.

<sup>72</sup> *Ibidem*, dosar 3554, f.33.

<sup>73</sup> Arh. Naționale București, fond Iancu Flondor, inv.9, dosar 42, f.1-31.

<sup>74</sup> Arh.S.R.C., fond P-307, inv.I, dosar 3554, f.29-32.

<sup>75</sup> *Ibidem*, f. 5.

<sup>76</sup> *Ibidem*, f. 7.

<sup>77</sup> *Ibidem*, f.13.

<sup>78</sup> *Ibidem*, f.15.

<sup>79</sup> M.A.Cărunțu, *Drama refugiaților*..., p. 163.

<sup>80</sup> Gheorghe Pavel, *O listă incompletă a refugiaților în România*, în "Țara Fagilor", 1995, p. 157-158 (din Arh. S.R.C., fond R.1132.).

<sup>81</sup> Dumitru Covalciuc, *Documente privind încercările de reromânizare a unei părți a nordului Bucovinei în anii '20*, în "Țara Fagilor", 1999, p. 49.

<sup>82</sup> Gheorghe Pavel, *Tragedia satului Probotești din fostul județ Dorohoi*, în "Țara Fagilor", 1999, p. 65-80.

<sup>83</sup> K.Feleszko, *Die Polen*..., p. 143.

<sup>84</sup> *Ibidem*, p. 143.

<sup>85</sup> Kurt Rein, *Czernowitz und die Deutschen*, in *Czernowitz. Die Geschichte*..., p. 96.

## Zusammenfassung

Ereignissen aus dem Sommer 1940 hat plötzlich das friedliche Leben der Bewohner der Bukowina unterbrochen. Am 28.Juni 1940 mußte das Königreich Rumänien die Bessarabien und nördlichen Bukowina räumen und den Sowjetunion überlassen. Zehnten Tausend Einwohner haben einige Stunden zur Verfügung gehabt, um sich zu flüchten. Schon am 7.August 1940 wurde die Ausbildung des Gebiets Czernowitz von nördlichen Bukowina, Bezirk Hotin und Gegend Hertza entschieden.

Sofort nach dieser territorialen Veränderungen ist der Prozeß der sowjetisierung und kommunisierung der Wirtschaft entfesselt gewesen. Gleichzeitig begann die Russifizierung der Bessarabien und nördlichen Bukowina. alle Gymnasien, Lyzeen und eparchialen Schulen wurden geschlossen, das lateinische Alphabet der rumänischen Sprache wurde mit kyrillischen Buchstaben verändert. Im Gebiet Czernowitz wurden 538 Schulen geöffnet, davon 408 mit ukrainischen, 111 mit "moldauischen", 10 mit russischen und 9 mit anderen Unterrichtssprachen.

Nach drei Monaten sowjetischer Herrschaft gab es für Deutsche keinen Zweifel mehr, daß es keine echte Alternative gibt's und, daß die Umsiedlung den einzigen Ausweg bot. Die Umsiedlung der Deutschen aus nördlichen Bukowina dauerte zwei Monaten. Vom 17.September bis zum 17.November 1940 sind 43.641 Personen aus diesem Territorium umgesiedelt worden. Die Umsiedlungskommission hat dazu beigetragen, daß auch Nichtdeutsche, darunter rumänische und ukrainische Geistliche, Lehrer und Politiker umsiedeln durften.

Nachdem die sowjetische Armee die nördliche Bukowina besetzte, haben die Deutschen aus dem südlichen Teil der Bukowina der Stadt Czernowitz als ihren kulturellen, wirtschaftlichen

und politischen Mittelpunkt verloren. Deshalb, haben sich auch die Deutschen aus südlichem Teil entschieden, nach Deutschland zu umsiedeln. Insgesamt wurden 52.129 Personen aus dem südlichen Bukowina nach Deutschland umgesiedelt. Im Herbst 1940 wurden, aus ganzen Bukowina, insgesamt 95.770 Personen umgesiedelt, um 20.237 mehr, als nach der Volkszählung von 1930 Deutsche in der Bukowina lebten. In Frühling 1941 sind auch 2.855 Familien (etwa 13.500 Personen) der Ungarn aus südlichen Bukowina nach Ungarn übersiedelt worden.

Gleichzeitig fanden die Repatriierung und die Zuflucht hauptsächlich der Rumänen aus Bessarabien und nördliche Bukowina statt. Insgesamt wurden bis zum 4. Dezember 1940 in ganzen Rumänien 220.501 evakuierten Einwohner aus Bessarabien und nördliche Bukowina registriert, davon über 80.000 Bauern. Im südlichen Bukowina sind sich Flüchtlingen vorwiegend auf Eigentum der umgesiedelten Deutschen gestellt. Gleichzeitig fand auch einen umgekehrten Prozeß der Abzug der Einwohner aus Rumänien in diesen Territorien. Nur in die Periode Juli - Oktober 1940 sind 165.089 Personen in Bessarabien und nördliche Bukowina vortübergegangen. Die Mehrheit dieser Menschen waren arme Juden, Vertretern anderen Minoritäten, aber auch Rumänen, deren Familien sich jenseits der Demarkationslinie befanden.

Der erste Zusammenstoß zwischen rumänischen Einwohner und Sowjetarmee fand am 6. Februar 1941 statt. Damals, in der Nähe von Dorf Lunca, wurden etwa 150 Personen (über 400 nach anderen Angaben) aus Dörfern Mahala, Buda, Cotul Ostriței, Boian und Horecea von sowjetischen Grenzwachern erschossen und nur 56 von ihnen konnten sich retten. Die größte Tragödie fand am 1. April 1941 statt, als über 2.000 Einwohner aus Dörfern auf dem Tal von Sereth versuchten, sich in Rumänien zu flüchten. In der Nähe von Dorf Fântâna Albă wurden etwa 200 Menschen getötet, viele verletzt oder nachher festgenommen und aburteilt.

Für die Bewohner aus Bessarabien und nördliche Bukowina ist 13. Juni als schwarze Nacht geblieben. Am 13. Juni wurden nur aus Czernowitzer Gebiet etwa 13.000 Männer, Frauen und Kinder, die meisten Rumänen, aber auch viele Ukrainern, Juden und Polen, aus den Wohnungen geholt und nach Sibirien und Kasachstan deportiert. Viele von ihnen sind wegen dem Hunger und der Kälte gestorben. Kurz nach dem Beginn des Krieges, in der Nacht vom 23. Juni 1941, wurden etwa 3.000 führende Persönlichkeiten den Czernowitz, die meisten von ihnen Juden, nach Sibirien deportiert.

Im Juli 1941 mußte die Sowjetunion die Bessarabien und nördliche Bukowina den Rumänien zurückkehren. Während der Offensive in nördliche Bukowina hat die rumänische Armee 871 Militär (getötet, verletzt und verschwunden) verloren. Die rumänischen Einwohner von diesen Territorien hatten mit Vertrauen und Hoffnung das rumänische Zivil- und Militärische Verwaltung angenommen. Die Minoritäten hatten dagegen mit Reserve und Unvertrauen die neue Lage getroffen. Am stärksten wurden die Juden aus diesen zwei Provinzen getroffen. Nach einigen amtlichen Angaben, wurden in Transnistrien 55.867 Juden aus Bessarabien, 43.798 aus Bukowina (einschließlich 23.391 Juden aus Czernowitz) und 10.368 aus der Stadt und Bezirk Dorohoi deportiert. Dank der Bemühungen des rumänischen Bürgermeisters Traian Popovici wurden etwa 15.000 Czernowitzer Juden von der Vertreibung befreit. Bezüglich der amtlichen Volkszählung von 1942, lebten damals nur noch 19.375 Juden in der Bukowina, darunter 16.794 in Czernowitz.

Wegen der plötzlichen sozial - ökonomischen und politischen Veränderungen in der Bukowina in den Jahren 1940-1941 hat sich radikal die ethno-demographische und soziale Struktur der Bevölkerung von dieser Provinz geändert. Besonders stark hat sich die städtische Bevölkerung dieser Provinz vermindert. In Czernowitz lebten in 1941 nur noch 66.436 Einwohner im Vergleich mit 112.427 Personen in 1930. Im Zeitraum 1940-1941 wurden am stärksten solche sozialen Kategorien der Bevölkerung wie Kaufmänner, Handwerker, Beamter, freie Professionisten getroffen.

Nach einigen amtlichen Angaben der rumänische Ziviladministration, sind in der Periode Juni 1940 – Juni 1941 36.129 Menschen aus der Provinz Bukowina, darunter 14.942 aus dem Bezirk Hotin, 8.319 – Czernowitz, 4.387 – Storojinetz, 1.467 – Radautzi, 1.996 aus Bezirk Dorohoi, nämlich von Hertza Gegend und 5.018 Personen aus der Stadt Czernowitz, deportiert und verschwunden.

Im 1944 hat sich die Lage in Bessarabien und nördliche Bukowina wieder barsch verändert. Wegen der Offensive der Sowjetarmee mußte die Rumänien diese zwei Provinzen wieder den Sowjetunion überlassen. Zusammen mit rumänischen Armee sind sich nach einigen Angaben 32.958 Bukowiner und 82.580 Bessaraber in Rumänien geflüchtet. Zwischen März 1945 und Juli 1946 wurden 10.490 Einwohner der nördliche Bukowina nach Polen gebracht, darunter 8.140 Polen, 2.041 Juden und 309 andere (hauptsächlich Ukrainern und Rumänen).

Das Ende deutscher Kultur in Czernowitz und übrige Bukowina bildete am Ende des Zweiten Weltkrieges die Abwanderung der meisten überlebenden deutsch sprechenden Juden. Mit dem Verschwinden der deutsch sprechenden und schreibenden Elite in Czernowitz endete sich das Bestehen des deutschen Faktors im Land und damit auch die ethnische und religiöse Toleranz und Verständnis zwischen verschiedene Völker.